

Prawa małego autora

WIEDZA W PIGUŁCE

Dla nauczyciela

Prawo autorskie to temat złożony, często wywołujący kontrowersje. W obliczu gwałtownych zmian kulturowych spowodowanych rozwojem technologii wiele aspektów własności intelektualnej można interpretować na bardzo różne, często sprzeczne, sposoby. Najistotniejsze jest uwrażliwienie na niezbywalne, osobiste prawa autorskie oraz możliwości związane z dozwolonym użyciem.

Każdy wytwór aktywności twórczej, niezależnie od jego wartości artystycznej, jest utworem. Utwory są chronione prawem autorskim. Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych definiuje utwór jako każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia.

Prawa autorskie dzielą się na dwie kategorie: prawa osobiste i prawa majątkowe.

Prawa osobiste to:

- prawo do rozpoznania autorstwa

Każdy utwór, z którego korzystamy, musi być poprawnie oznaczony imieniem i nazwiskiem lub pseudonimem autora. Przypisanie sobie autorstwa cudzego utworu to plagiat.

- prawo do integralności utworu

Nie wolno zmieniać treści utworu.

- prawo do pierwszego rozpowszechnienia

Rozpowszechnienie utworu może polegać na udostępnieniu utworu w internecie, przekazaniu rękopisu wydawnictwu lub wykonaniu utworu.

Prawa osobiste są niezbywalne i nigdy nie wygasają.

Prawa majątkowe są zbywalne oraz ograniczone w czasie. Mają one charakter monopolu — autor ma prawo decydować o tym, kto i jak będzie wykorzystywał jego utwór. Prawa majątkowe ograniczone są dozwolonym użyciem. Są to legalne sposoby wykorzystania utworu w sposób, który nie wymaga zgody twórcy.

Przykładami dozwolonego użycia są m.in.:

- kopiowanie i rozpowszechnianie utworu na użytek własny, rodziny i znajomych oraz w celach edukacyjnych
- cytowanie utworu w całości lub fragmentach
- pobieranie utworu z internetu

Ponieważ prawa majątkowe są zbywalne, twórca może przekazać je innej osobie lub firmie na podstawie umowy. Po śmierci twórcy z praw mogą korzystać jego spadkobiercy.

Oprócz majątkowych praw autorskich przysługujących (przynajmniej początkowo) twórcom istnieją jeszcze tzw. prawa pokrewne przysługujące producentom i artystom wykonawcom. Dlatego w przypadku nagrań audio i filmowych musimy prosić o zgodę na wykorzystanie utworu więcej osób niż tylko samych twórców utworu.

Prawa majątkowe wygasają w Polsce po 70 latach od śmierci autora. Ogół utworów, do których prawa majątkowe wygasły, nazywamy domeną publiczną. Z utworów w domenie publicznej każdy może korzystać bez ograniczeń.

Dla ucznia:

Wszystko, co robisz, należy do ciebie. Pokazuj (np. w internecie) innym to, co tworzysz. Dziel się swoimi utworami i korzystaj z tego, co robią inni. Zdjęcia, wiersze, piosenki, rysunki, filmy itd. — to utwory. Ich twórca to autor.

Cytowanie to umieszczenie w swoim utworze fragmentu czyjegoś utworu. Taki fragment to cytat.

Cytując, nie zapominaj o napisaniu, kto jest autorem i podaj dokładny tytuł cytowanego utworu. Dlaczego? Ponieważ bardzo ważny jest zarówno szacunek dla pracy własnej i innych, jak też możliwość szybkiego znalezienia całego utworu.

Możesz dzielić się książkami, filmami i piosenkami ściągniętymi z internetu. Pamiętaj, że umieszczanie w sieci dzieł bez zgody ich twórców jest wbrew prawu autorskiemu.

POMYŚL NA LEKCJĘ

Dzieci tworzą – stają się autorami swoich dzieł. Mały autor ma takie same prawa jak duży. Powinien je znać, żeby umieć szanować własną i cudzą pracę.

Cele operacyjne

Uczestnicy i uczestniczki:

- wiedzą, kto to jest autor;
- rozumieją, że mają prawo decydować, z kim dzielą się swoją twórczością;
- wiedzą, co to jest plagiat;
- rozumieją, dlaczego nie wolno plagiatawać cudzych utworów;
- wiedzą, co to jest cytat; potrafią wskazać cytat we własnej i cudzej wypowiedzi.

Przebieg zajęć

Przed zajęciami poproś uczestniczki i uczestników, żeby przynieśli na lekcję coś, co sami zrobili i chcieliby się tym pochwalić przed innymi. Mogą to być prace plastyczne, robótki ręczne, sklejone modele samolotów, napisany przez dziecko wiersz lub opowiadanie, wykonane zdjęcia, a nawet upieczone ciastka. Wytwory dzieci mogą być związane z zajęciami lekcyjnymi, ale lepiej, jeśli uczestniczki i uczestnicy zaprezentują coś zrobionego w wolnym czasie. Jeśli wykonanego dzieła nie da się przynieść do szkoły, poproś o sfotografowanie go. Bardzo ważne dla zajęć jest, żeby dzieci przyniosły dzieła, z których są szczególnie dumne.

1.

Czas: 10 min
Forma: rozmowa
Pomoce:

Uczestnicy i uczestniczki siedzą w kręgu; układają przed sobą własne prace. Poproś, żeby opowiedzieli po kolei w 2–3 zdaniach o swojej pracy (np. jaki ma tytuł lub o czym jest, w jakich okolicznościach powstała, dlaczego jest dla nich ważna). Powiedz, że każdy i każda z nich jest autorem lub autorką. Autor/autorka to osoba, która coś samodzielnie, według własnego pomysłu stworzyła. Podziękuj uczestniczkom i uczestnikom, że jako autorki i autorzy zechcieli się podzielić swoją twórczością, czyli pokazać ją kolegom i koleżankom. Na zsuniętych w środku klasy ławkach uczestnicy i uczestniczki układają swoje dzieła.

2.

Czas: 10 min

Forma: gra

Pomoce: małe karteczki z imionami i nazwiskami dzieci, chustki do przewiązania oczu – po jednej dla każdego z uczestników i uczestniczek zajęć

Rozdaj uczestnikom i uczestniczkom wcześniej przygotowane karteczki z ich imionami i nazwiskami. Poproś, żeby każdy położył karteczkę przy swoim dziele, tak żeby było wiadomo, kto jest autorem/autorką. Poproś, by wszyscy usiedli na podłodze i zawiązali sobie oczy chustkami. W tym czasie zrób na stole szybkie przetasowanie: pomieszaj karteczki, niektóre w ogóle usuń, przy innych połóż więcej przedmiotów. Poproś uczestniczki i uczestników, żeby podeszli do stołu. Zapytaj, jak się czują. Czy to miłe, że ich prace są nagle podpisane innym nazwiskiem? Co czują ci, których nazwiska w ogóle zniknęły? Co czują ci, którzy nagle zostali autorami cudzych prac? Powiedz, że takie działania są niezgodne z prawem. Nikomu nie wolno podpisać się pod cudzą pracą ani usunąć nazwiska autora. Przywróćcie na stole właściwy porządek.

3.

Czas: 10 min

Forma: burza mózgów

Pomoce: arkusz papieru, marker

Zapytaj, w jaki sposób można się dzielić twórczością. Pozwól na burzę mózgów, wszystkie pomysły zapisuj na arkuszu papieru. Jeśli uczestnicy i uczestniczki nie zgłoszą takich pomysłów, uzupełnij listę, wskazując następujące sposoby: przekazanie pracy na wystawę, powieszenie lub postawienie jej w publicznym miejscu (np. przypięcie na tablicy ogłoszeń), umieszczenie dzieła w przestrzeni publicznej (np. rzeźby w parku, muralu na ścianie domu, nawet bałwana na trawniku), pokazanie swojej twórczości prywatnie, tylko wybranym przez siebie osobom, przesłanie e-mailem, SMS-em, listem, umieszczenie na stronie internetowej, forum społecznościowym, danie komuś dzieła w prezencie. Następnie zastanówcie się, w jaki sposób można podzielić się ze społecznością szkolną dziełami z ćwiczenia 1. Podkreśl jeszcze raz, że autor może się dzielić twórczością, ale nie musi; ma prawo decydować, z kim i w jaki sposób się dzieli.

4.

Czas: 10 min

Forma: praca w parach

Pomoce: **Materiał pomocniczy "Cytaty"**

Powiedz, że jeśli autor opublikował (przedstawił publicznie, wydał, pokazał wszystkim) swój utwór, to możemy z niego korzystać: czytać, oglądać, słuchać, a także cytować – czyli użyć małego fragmentu, podając przy tym, kto jest jego autorem. Podziel uczestników na pary. Poproś, żeby spróbowali rozpoznać cytaty w tekście (**materiał pomocniczy "Cytaty"**). Zapytaj, kto jest w stanie podać autorów i tytuły zacytowanych utworów. Zapytaj, jak w tekście oznaczono cytaty. Powiedz, że cudze słowa bierzemy w cudzysłów, narysuj na tablicy, jak on wygląda.

5.

Czas: 5 min
Forma: miniwykład prowadzącego
Pomoce:

Podsumuj zajęcia. Powiedz, że autorem/autorką jest każdy, kto samodzielnie stworzył jakąś pracę według własnego pomysłu. Każdy ma prawo zdecydować, czy i kiedy pokaże swoje dzieło innym. Może je podpisać imieniem i nazwiskiem lub pseudonimem. Przypomnij, że warto się dzielić swoją twórczością, ale to nie jest obowiązek. Powiedz, że nikt nie może podpisywać się pod cudzą pracą.

Ewaluacja

Czy po przeprowadzeniu zajęć ich uczestnicy i uczestniczki:

- rozumieją, kim jest autor?
- wiedzą, jakie mają prawa jako autorzy?
- rozumieją, że należy szanować innych twórców i ich prawa?

Opcje dodatkowe

Z przyniesionych eksponatów zróbcie dla całej szkoły wystawę, którą będzie można zwiedzić np. w waszej klasie. Zachęć dzieci, żeby podzieliły się swoją twórczością z większą liczbą osób.

MATERIAŁY

- materiał pomocniczy „Cytaty”

ZADANIE DLA UCZNIĄ

Zadanie 1.

Zaznacz, które dzieci zachowały się zgodnie z prawami małego autora.

- ☐ Kasia nie zdążyła zrobić rysunku na wystawę szkolną, więc wzięła z półki rysunek młodszej siostry, podpisała swoim imieniem i oddała pani.
- ☒ Marek przepisał kawałek znanej piosenki, umieścił w cudzysłowie i umieścił w swojej pracy z polskiego.
- ☐ Lucyna przesłała fragment swojej pracy domowej mailem do koleżanki, a ta natychmiast przesłała dalej do całej klasy.
- ☒ Marianna zrobiła piękne naszyjniki z koralu, ale potem uznała, że nie są jeszcze skończone i zamknęła je w szufladzie, nikomu nie pokazując.
- ☐ Krzys ściągnął obrazek z internetu i powiedział pani od plastyki, że sam to narysował.

SŁOWNICZEK

- **cytat:** umieszczenie fragmentu czyjegoś utworu w swoim utworze
- **plagiat:** skopiowanie utworu (lub jego części) innego autora i przedstawienie pod własnym nazwiskiem

Tekst: , scenariusz: Anna Buchner, konsultacja merytoryczna: . Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez Fundację Nowoczesna Polska.

Udostępniono na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/).

Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/prawa-malego-autora/>.

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Cyfrowa Przyszłość, dofinansowanego ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Podstawa programowa:

2014/1/etyka/tl

2014/1/edukacja-wczesnoszkolna/c1

Podstawa programowa 2017:

Edukacja polonistyczna, I-III klasa

Osiągnięcia

Uczeń słucha z uwagą wypowiedzi nauczyciela, innych osób z otoczenia, w różnych sytuacjach życiowych, wymagających komunikacji i wzajemnego zrozumienia; okazuje szacunek wypowiadającej się osobie.

Uczeń wykonuje zadanie według usłyszanej instrukcji; zadaje pytania w sytuacji braku rozumienia lub braku pewności zrozumienia słuchanej wypowiedzi.

Edukacja plastyczna, I-III klasa

Osiągnięcia

Uczeń rysuje kredką, kredą, ołówkiem, patykiem (płaskim i okrągłym), piórem, węglem, mazakiem.

Uczeń maluje farbami, tuszami przy użyciu pędzli (płaskich, okrągłych), palców, stempli.

Edukacja społeczna, I-III klasa

Osiągnięcia

Uczeń wyjaśnia, iż wszyscy ludzie posiadają prawa i obowiązki, wymienia własne prawa i obowiązki, przestrzega ich i stosuje je w codziennym życiu.